

**VESELJE VAM DARUJEMO,
VESELJE VAM POŠILJAMO
NA SVETO MLADO LETO.**

(Koledniki na Slovenskem)

RAZISKOVALNO PODROČJE: ETNOLOGIJA

Mentorica:
Marija Istenič

Avtorice:
Sara Idzig
Klara Menart
Ina Puntar

Logatec, 2005

KAZALO

KAZALO	- 2 -
ZAHVALA.....	- 3 -
POVZETEK	- 4 -
CAROL SINGING IN SLOVENIA.....	- 5 -
TEORETSKI DEL	- 6 -
POMEN POJMO: NAVADA, ŠEGA IN OBIČAJ.....	- 6 -
KAJ JE KOLEDOVANJE ?.....	- 9 -
KOLEDOVANJE OD BOŽIČA DO SVETIH TREH KRALJEV	- 12 -
MAKSIM GASPARI IN KOLEDNIKI	- 14 -
RAZISKOVALNI DEL	- 16 -
NAŠA HIPOTEZA	- 16 -
ANALIZA ANKETE	- 18 -
UGOTOVITVE.....	- 23 -
POVEDALI SO NAM... ..	- 24 -
NEKOČ IN DANES.....	- 31 -
ZAKLJUČEK.....	- 33 -
KAZALO SLIK.....	- 35 -
KAZALO TABEL IN GRAFOV	- 35 -
LITERATURA.....	- 36 -

ZAHVALA

Raziskovalno nalogo smo opravljale na OŠ »8 talcev« Logatec. Naša mentorica je bila Marija Istenič, ki nas poučuje glasbeno vzgojo. Za podporo in pomoč pri izdelavi naloge smo ji zelo hvaležne in se ji najlepše zahvaljujemo.

Zahvaljujemo se tudi ravnateljici, gospe Metki Rupnik, in šoli, ki nam je omogočila izdelavo raziskovalne naloge.

Dom starejših občanov Logatec in Dom Marije in Marte sta nam omogočila prijeten klepet z njihovimi najbolj zgovornimi oskrbovanci, za kar se jim lepo zahvaljujemo.

Zahvaljujemo se tudi OŠ Antona Martina Slomška Vrhnika, da smo lahko izvedli anketo.

Sara, Ina in Klara

POVZETEK

V raziskovalni nalogi smo se lotile stare šege - koledovanja na Slovenskem. Za to temo smo se odločile zato, ker je naša mentorica, Marija Istenič, v decembru 2004 na naši šoli izvedla projekt o koledovanju. Takrat smo izvedele predvsem to, da okoli novega leta koledniki hodijo od hiše do hiše in voščijo ter prinašajo srečo. Vendar pa smo slutile, da to ni vse, kar je povezano s to šego. O tej temi smo hotele izvedeti še več in nato izdelati tudi raziskovalno nalogo. Zato smo gospo Marijo Istenič prosile, da bi nam pri izdelavi raziskovalne naloge pomagala z mentorstvom. To je z veseljem sprejela.

Nato smo se »zakopale« v knjige, ki nam jih je predlagala mentorica. Nekaj smo jih poiskale tudi same. Obiskale smo tudi spletne strani. Tako smo o kolednikih spoznale predvsem teorijo, tisto, kar piše o tej šegi v različni literaturi. Ugotovile smo, da je ta šega že zelo stara ter da se razlikuje od pokrajine do pokrajine v Sloveniji. O koledovanju smo želele izvedeti še več nenapisanih informacij, zato smo obiskale Dom starejših občanov v Logatcu in Dom Marte in Marije. Tam smo se pogovarjale z zgovornimi oskrbovanci, ki so nam povedali, da koledovanje poznajo. Nekateri so ga tudi zelo natančno opisali, saj so pri njem sodelovali. Nekaj zapisov je vključenih tudi v poglavje Povedali so nam. Te zapise smo uporabile tudi za primerjavo teoretskega dela, s katerim smo se seznanile iz različne literature, in terenskega dela v pogovorih z ostarelimi v Domu občanov v Logatcu in Domu Marte in Marije.

Želja po raziskovanju pa še vedno ni bila potešena. Izvedle smo anketo o poznavanju te šege na dveh šolah in rezultate primerjale. Ena od šol je bila naša matična šola, OŠ » 8 talcev« Logatec. Za sodelovanje pa smo prosili OŠ Antona Martina Slomška Vrhnika. Anketirali smo učence tretjih razredov osemletke in osmih razredov devetletke. Tudi rezultate ankete lahko preberete v nadaljevanju raziskovalne naloge.

Upamo, da boste ob prebiranju te raziskovalne naloge tudi vi izvedeli kaj zanimivega in novega.

CAROL SINGING IN SLOVENIA

The theme of our research project is to know better and explain the old customs of Slovenia – carol singing. The project has two parts. The first is theoretical enlightenment of known customs. We have done it with the help of the literature about it. Carol singing is the very old custom which people had in prechristian times. In Slovenia there are ceremonial rounds – carol singing at other occasions that people also used to celebrate. These occasions appeared differently through the whole year in different parts of Slovenia. However, carol singing at Christmas and New Year Day was widely spread all over Slovenia. Carol singers and musicians went from house to house and sang carols. It was believed that carol singers brought good luck. The songs had message like greetings, requests and wishes for a good crop and finally a request for presents. At the end they always thanked for presents and wished farewell. People who were visited by carol singers had to listen to their singing from the beginning to the end or happiness ran away from them. Collecting presents was not always the only aim of carol rounds and people might resent if carol singers did not visit their house. However, some went around to socialize and to the others it was a source of survival. People believed that carol singers protected them from evil forces by singing, playing and making noise. They tried to obtain good crop, health and happiness in a new year. Their singing brought blessing and they got presents: sausages, ham, eggs, wine, dry fruit and in richer houses money, too. If they had not got any present they would have threatened to mean people.

The second part of the project is the research on how much pupils at two primary schools know these customs. The questionnaire showed that the project which was carried out at primary school »8 talcev« in Logatec helped to know the customs much better than at primary school »Anton Martin Slomšek« in Vrhnika. In interviews we found out how people used to keep and see this custom in the past and that it is still alive nowadays as it is changing within the time. People adapt the custom to their abilities, needs and wishes.

Carol singing is the wealth of Slovenian tradition. People need festivals to break everyday life and warm themselves with joy. This custom might be a chance to overcome consuming selfishness and wish one another good luck again and give and accept and be grateful for little things even for trivial presents for carol singers.

We hope that this research project contributes to keep this typical Slovene custom. Here is a short carol song we would like to finish with:

We are giving you joy

We are sending you joy

At a Holy New Year.

TEORETSKI DEL

POMEN POJMO: NAVADA, ŠEGA IN OBIČAJ

Ob prebiranju literature o koledovanju smo pogosto naleteli na več različnih besed, ki so opisovale koledovanje. Pogosto so se menjavale besede običaj, šega in navada. Zato smo se odločile, da najprej analiziramo pomen vseh treh besed. Pri tem smo si pomagale s spodaj navedeno literaturo. Zaradi večje preglednosti smo se odločile, da določene dele tudi citiramo.

Razlage v SSKJ:

»navada /.../ 1. kar dobi zaradi ponavljanja ustaljeno obliko a) pri človeku/.../ 2. izraža, da postane kaj zaradi ponavljanja človekova značilnost/.../ 3. izraža nagib, vzrok, dejanja,/.../ 4. kar se v ustaljeni obliki ponavlja (iz roda v rod) ob človekovi dejavnosti, dogajanju...«¹

»običaj /.../ 1. kar se v ustaljeni obliki ponavlja (iz roda v rod) ob določeni človekovi dejavnosti, dogajanju/.../2. navada...«²

»šega /.../ 1. kar se v ustaljeni obliki ponavlja (iz roda v rod) ob človekovi dejavnosti, dogajanju/.../2. navada...«³

Razlage v Slovenskem etnološkem leksikonu

»**navada**, ob določenem času in okoliščinah ponavljajoče se ravnanje ustaljenih oblik. Ločijo se n. posameznika v osebnem življenju, v njegovem razmerju do okolice in n. skupnosti. Človek si pridobiva n. od rojstva ob vsakdanjih, v zaporedju ponavljajočih se opravilih, ob privzgoji vedênja, ki ga zahteva družb. okolje; glede nanj so n. lahko tudi kmečke in mestne, uglajene, tuje, moške in ženske. Slabe n. so razvade. Beseda n. se pogosto (neustrezno) uporablja kot sopomenka za → šego in narobe, v etnol. je najpogostejša zveza šega in navade./...«⁴

¹ SLOVAR slovenskega knjižnega jezika. Ljubljana: DZS, 1998. str.: 633.

² SLOVAR slovenskega knjižnega jezika. Ljubljana: DZS, 1998. str.: 700.

³ SLOVAR slovenskega knjižnega jezika. Ljubljana: DZS, 1998. str.:1348.

⁴ SLOVENSKI etnološki leksikon. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2004. str.: 360.

»**običaj** → šega«⁵

» **šega**, podedovano ali prevzeto družb. priznano, obvezujoče ravnanje posameznika ali skupnosti z namenom, da se vzdigne nad vsakdanjost. Obliko š. določajo prvine, ki simbolno izražajo prvotno, čarno, obredno vsebino in namen š. /.../ Ko se simbolna vsebina izgubi, pozabi ali jo drugače razumejo, se ohrani le v določenem času in okoliščinah kot → *navada*. /.../ Po priložnosti se š. delijo na → *šege življenjskega kroga*, letne šege (→ *praznično leto*) in → *delovne šege*. Življenjske ali družinske š. spremljajo dogodke v družini in človekovem življenju (rojstvo, poroka, smrt, jubileji, godovi); letne š. spremljajo pomembne dneve v menjavi letnih časov, povezujejo s s predkršč. in kršč. verovanji; delovne š. spremljajo gosp. življenje in delo sploh. Zaradi š. vsi takšni dnevi in dogodki postanejo → *prazniki*. /.../ Š. se spreminjajo, dobivajo nove oblike in pomene, pogosto so le zabava, nastajajo pa tudi nove, marsikdaj prevzete z drugih kult. obm. Sodobna etnol. veda zavrača iz srb. oz. hrv. jezika prevzeto besedo *običaj* za sopomenko š. /...«⁶

Razlaga v Velikem splošnem leksikonu:

»**navada**, v sociol. pojem za označevanje ustaljenih oblik vedenja, ki se prenašajo iz roda v rod (npr. n. ob poroki, smrti ipd.).«⁷

»**običaj** → šega.«⁸

» **šega**, *etnol. običaj*, ritualizirano in pogosto tradicionalno ravnanje (z besedo, gibi, dejanji), /.../ c) poudarja pomen izjemnih dogodkov in jih povzdigne nad vsakdanjost (naspr. navadi, ki je bolj ali manj rutinsko ali ponavljajoče se vsakdanje ravnanje). V etnol. so običajno š. ločene v tri zvrsti: 1. š. življenjskega kroga: ob rojstvu, poroki/.../ 2. koledarske ali letne š. in 3. delovne šege. /.../ Pri razl. ljudstvih in skupnostih so, upoštevajoč celoten način življenja in ureditev družbe, š. za njihove pripadnike bolj ali manj obvezujoče.. /.../na podeželju veliko bolj povezane z verovanjem v nadnaravno; z usihanjem verovanjske podlage, so se š. sekularizirale (zgubile so sveto vsebino), marsikatera š. je zgubila svojo vsebino in prvoten

⁵ SLOVENSKI etnološki leksikon. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2004. str.: 370

⁶ SLOVENSKI etnološki leksikon. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2004. str.: 600.

⁷ VELIKI splošni leksikon; v osmih knjigah. Ljubljana: DZS, 1997. str.: 2794.

⁸ VELIKI splošni leksikon; v osmih knjigah. Ljubljana: DZS, 1997. str.: 2945.

pomen in se tako na videz spremenila v navado, druge so povsem izginile, v drugačnih življenjskih okoliščinah nastajajo nove. Š. urejajo in odsevajo razmerja med posamezniki in skupnosti, jih povezujejo, jim dajejo varnost./...«⁹

Komentar razlag

Na podlagi prebranih razlag smo ugotovile, da koledovanje sodi med običaje oz. šege.

Navada je oblika vedenja, ki jo pogosto uporabljamo v vsakdanjem življenju čisto nevede (podzavestno) in brez prave vsebinske razlage (npr. umivanje zob, pozdrav ob prihodu, ...).

Navada je vezana tudi na pogosto ponavljanje določene situacije, ki sodi v družbeno sprejemljivo obnašanje in opravila. V Slovenskem etnološkem leksikonu je tudi zelo natančno zapisano, da se beseda navada zelo pogosto zmotno navaja kot sopomenka besede šega.

Nasproti temu pa sta besedi šega in običaj razloženi kot obnašanje, ravnanje, ki je vezano na neko točno določeno vsebino iz človekovega življenja. Ta je lahko vezana na življenjski krog, koledarsko leto (sem sodi tudi koledovanje), različna opravila, pokrajino...Šega oz. običaj ima tudi večji ritualni pomen, čeprav se žal v današnjem času pogosto tudi ta izgublja. Kljub temu pa je osnovni pomen šege oz. običaja še vedno ta, da se le-te dvigne nad vsakdanjik človekovega življenja. Zanimiva informacija nam je bila tudi to, da je beseda običaj prevzeta iz srbskega oz. hrvaškega jezika. Prava slovenska beseda je šega. Zato smo se odločile, da jo uporabljamo v celi raziskovalni nalogi.

---

⁹ VELIKI splošni leksikon; v osmih knjigah. Ljubljana: DZS, 1997. str.: 4208.

KAJ JE KOLEDOVANJE ?

- **koledovati:** 1. hoditi od hiše do hiše, zlasti med 25. dec. in 6. jan., in s petjem ali igranjem želeči srečo; 2. s petjem ali igranjem nabirati darove; 3. hoditi od hiše do hiše, zlasti zaradi klepetanja; »vasovati«
- **kolednik:** kdor koleduje (pevec ali godec),
- **kolednica:** voščilna pesem, kakršno pojejo koledniki,
- **koledovanje:** 1. obhod pevcev ali godcev (kolednikov) ob določenih dneh (ponavadi na sveti večer) od hiše do hiše, kjer voščijo srečo in prejmejo dar; 2. iz pradavnine, ko je vsa naselbina z obhodi, s petjem in plesi častila duhovne rasti, da bi tako izprosila rodovitnost in srečo v novem letu. Pri nas so se ohranili tudi obhodi odraslih in otrok, posebno na večer pred božičem, novim letom in tremi kralji, nekoč pa od miklavževega dalje. Pevci koledniki pojejo voščilne kolednice, ki vsebujejo poleg nabožnih zgodb, tudi stara nabožna voščila,
- **koleda** pomeni v vseh slovanskih jezikih božični ali novoletni praznik.

Koledovanje je zelo stara šega in izvira še iz predkrščanske dobe. Nastala je kot posledica starorimskega novoletnega praznika »kalandae januariae« (latinsko »calendae ianuarie«). Ta praznik so nekdanj Rimljani praznovali zelo burno, z glasnimi obhodi, petjem, plesom, s hruščem in truščem, ki naj bi prestrašili zimske demonske sile. Te kolednice so se na naših tleh združile s slovanskimi obredi ob času umiranja starega (Svarog) in rojevanje novega (Svarožiča) sonca. Na običaj je vplivalo tudi krščanstvo. Koledovanje poznajo tudi drugi narodi (Poljaki, Čehi, Litvanci, Hrvati,...).

Naša zemlja ima častitljivo starost. Tudi človeški rod jo ima. Nič mlajša ni njegova večna sopotnica pesem. Ves čas je bila in je z njim, naj je vesel ali potr, naj praznuje ali preganja vsakdan, sam ali v družbi. Zlasti med prazniki se je pesem vedno razlegala.

Koledniki so bili fantje, ki so z godci hodili po vaseh od hiše do hiše in peli pesmi kolednice.

Koledovanje je bilo najpogosteje v času od božiča do svetih treh kraljev - to je bil čas kolednikov: bohinjskih otepovcev, trikraljevskih kolednikov, tepežkarjev, prekmurskih polažarjev, prekmurskih pesmarjev, kraških, notranjskih, dolenskih, štajerskih, koroških ter porabskih kolednikov.

Na Slovenskem poznamo obredne obhode – koledovanje tudi ob raznih drugih ljudskih praznikih, zato se je poimenovanje preneslo tudi nanje. Priložnosti za koledovanje se vrstijo vse leto, seveda ne po vseh krajih in ne povsod enako. Najpogostejše so:

- **NOVOLETNE** (1. januar)
- **TRIKRALJEVSKE** (6. januar)
- **SVEČENIŠKE** (2. februar)
- **GREGORJEVSKE** (12. marec)
- **JURIJEVSKE** (24. april)
- **FLORJANOVSKES** (4. maj)
- **KRESNE** (24. junij)
- **BARBARINE** (4. december)
- **LUCIJINE** (13. december)
- **BOBLJANJE** (čas kolin)
- **BOŽIČNE** (25. december)
- **ŠTEFANSKE** (26. december)
- **TEPEŽNICE** (28. december)
- **KOLEDNICE ZA CERKVENES ZVONOVE**

V času okrog božiča in novega leta je bilo koledovanje ena najznačilnejših šeg, ki je bila razširjena po vseh slovenskih pokrajinah. Koledniki so z godci hodili od hiše do hiše in peli kolednice. Po ljudski veri so koledniki prinašali srečo. Vse pa so imele podobno vsebino: **pozdrav**, **voščilo** za dobro letino ter **prošnjo** za darove. Na koncu sta bila vedno **zahvala** in **pozdrav** v slovo. Da sreča ne bi zbežala od hiše, je bilo koledniško pesem vedno treba poslušati do konca. Zbiranje darov ni bilo vedno namen koledovanja. Nasprotno, koledniki bi tvegali zamero, če ne bi prišli k hiši. Nekateri so koledovali zaradi družabnosti. Ti so se na koncu zbrali in darove skupaj ob plesu in veselju pojedli in popili. Nekaterim pa je bilo koledovanje tudi preživetje. Ti so odhajali koledovat tudi zelo daleč.

Ljudje so verjeli, da koledniki s pesmijo, glasbo in hrupom poskušajo obvarovati domače pred zlemi silami. Izprositi želijo tudi dobro letino, zdravje in srečo v novem letu. S svojim pesemskim voščilom so prinašali blagoslov, zato so jih obdarili s klobasami, slanino, jajci, vinom in suhim sadjem, v premožnejših hišah tudi s kakšnim »krajcarjem« ali »cvangrco«. **Če so od hiše odhajali praznih rok, niso držali jezika za zobmi in so pogosto skopuški hiši zagrozili.**

Prve omembe kolednikov segajo že v Trubarjev čas, omenja pa jih tudi Valvazor (koledniki – svečarji, ki so darove nabirali za nakup voska in izdelavo sveč). V 18. stoletju so začeli Zois, Linhart in Vodnik načrtno zapisovati in s tem ohranjati ljudsko izročilo. Med tem so bile seveda tudi kolednice. Kasneje so se pri ohranjanju odlikovali dobri pevci, z zapisovanjem pa največ učitelji, študentje, organisti in duhovniki. V naslednjih stoletjih so koledovanje vedno bolj opuščali in v 19. stoletju po mnogih krajih Slovenije še imena koledniki niso več uporabljali.

V novoletnih voščilih, v šegah od božiča do treh kraljev, v obdarovanju in raznih oblikah koledovanja tiči prastaro verovanje, da je mogoče v tem času izkoristiti čarodejne sile, si s tem pridobiti srečo in izvedeti bodočo usodo. Žal se je veliko tega ohranilo le v zapisih, vendar bi marsikatero voščilo lahko uporabili tudi danes.

KOLEDOVANJE OD BOŽIČA DO SVETIH TREH KRALJEV

V okolici Gorice so koledovali tako otroci kot odrasli, ki so imeli s seboj vedno tudi kakšnega godca, da so se lahko zavrteli z domačimi dekliči. Ni pa bilo določeno, ali morajo biti koledniki parni ali neparni. Po Goriškem so na koledovanje hodili vedno samo trije godci, ki so imeli s seboj bas, v katerega so domači metali denar. Najpogosteje so bili koledniki samski fantje, včasih pa tudi poročeni možje in kakšna starejša ženska. Ti so ubrali pot pod noge in s pesmijo obredli vso bližnjo in daljno okolico. Na Štajerskem in v Prekmurju so hodili na koledovanje zmeraj fantiči, ki so jih klicali tudi polažarji. S seboj so nosili poleno. Ko so vstopili v hišo, so ga položili na tla, pokleknili nanj in voščili. Pri vsaki hiši so zaželeli polne kašče, dosti slanine in masti ter polne mošnje denarja. Prihajali so že zelo zgodaj, ker je več veljal tisti, ki je prišel zgodaj. Pa še večji dar je dobil. Zelo pa so v Halozah pazili, da v hišo na novoletno jutro ni prva stopila ženska, ker naj bi to hiši prineslo nesrečo. Tudi Belokranjci so se na badnik - božič - bali ženskih obiskov. Če bi v hišo stopila prva, bi kokoši vse leto slabo nesle jajca. V nekaterih krajih so koledovali z dramskim prizorom, v veliki večini pa so le zapeli kolednice in s tem dobili darove. Kraševski fantje so na novega leta dan takoj po polnoči hodili po vasi in prepevali kolednice. Ko so prišli v hišo, jim je gospodar prinesel domačega terana in družina je prisluhnila petju. Dva od kolednikov sta nato odšla na bližnji vrt in narezala ohrovtove glave – vrzote. Te so potem fantje delili dekletom. Najbolj pridna in poštena je dobila najlepšo. Obesili so jo na kljuko hišnih vrat. Tudi bobljanje, kot ga imenujejo na Gorenjskem, sodi med koledniške običaje. Trajalo je v času kolin, ko so zaklali prašiča. Takrat je bila navada, da so domači obdarovali sorodnike in sosede s kolinami. V teh pesmih skoraj ni voščila, temveč le domiselno moledovanje za klobase. Na Notranjskem je koledniško izročilo že davno izumrlo. Starejši pripovedujejo, da so v tem času k hiši prihajali koledniki in zapeli kakšno pesem. Za to so dobili kakšen dar.

BOŽIČNI KOLEDNIKI (25. gruden):

Božično koledovanje je obstajalo v srednjem veku in tudi pozneje vse do 19. stoletja. Ob tem dogodku so koledniki peli in občasno tudi igrali na glasbila. Na Gorenjskem so tovrstno koledovanje izvajali 6-12 letni otroci – po štirje v skupini. Na Krasu, kjer je povečini vladala revščina, so koledovali godci, fantiči in deklice. Enako tudi na Goriškem, kjer so v drugi polovici 18.st. hodili na koledovanje fantiči, odrasli fantje, po dva ali več v skupini in godec.

V Beli krajini so bila dejavna tako imenovana »žumberška dekleta«, ki so voščila praznike in prosile darov. V Beneški Sloveniji so koledovali otroci, ki niso peli ampak samo molili Oče naš in izrekli rek: »Rešite se, rešite, starega leta.« Ob tem so koledniki prejeli darove: suhe hruške, orehe in lešnike.

Božični koledniki naj bi bili 25. decembra edini obiskovalci. Vsi ostali naj bi ostali doma in preživeli praznike v krogu družine. Tako je zapovedovalo staro izročilo.

Sčasoma se je božično koledovanje spremenilo v praznovanje božiča in v 19. stoletju izginilo.

ŠTEFANOVSKI KOLEDNIKI (26. gruden):

Kot zanimivost lahko povemo, da je bil sestavni del božičnega koledovanja tudi koledovanje ob Štefanovem (26. december). Na ta dan so koledniki začeli koledovanje že zgodaj zjutraj. Ena skupina je voščila, druga pa ponavljala koledniški rek

TEPEŽNICA (28. gruden):

Na tepežni dan (28. grudna – decembra) so bili vsi otroci že zelo zgodaj na nogah. Temu dnevu pravijo tudi dan nedolžnih otrok (Petelinje). V roke so vzeli leskove šibe in šli tepežkat po vasi od hiše do hiše. S šibo so udarili vsakega člana družine. Udarec s palico je namreč pomenil čarodejni dotik z vejo, kar naj bi prineslo življenjsko moč in pomladitev. Šega zato zahteva šibe določenih grmov ali dreves: leske, vrbe, smreke, breze. Med hrupom in ropotom, ki so ga po hiši delali domači in sosedovi otroci, sta jih najprej s šibo dobila mati in oče, nato pa vsi ostali. Če katera hiša ne bi odprla vrat otrokom, ki so prišli tepežkat, bi v prihodnjem letu ne imela sreče. Med tepežkanjem so otroci čebljali razne pesmice. V zahvalo so otroci v dar dobili orehov, potice, krlje, pa tudi kakšna desetica se je našla. Otroci so topli odrasle zato, da bi bili vse leto srečni, živino zato, da bi bila zdrava, dekleta zato, da bi dobila ženina, drevje zato, da bi bogato obrodilo. Premožnejši svojih otrok niso pustili tepežkat. V teh hišah so za tepežkarje spekli male štručke – pletenke iz boljšega testa (*Narin*). V Kočah so ocvrli pohanje, v Petelinjah so spekli kruh v obliki roke (dlan in prsti), v Strmci hlebčke, na Blokah piške – pletenice v obliki ptička. Podobno je bilo tudi v Loški dolini. V Logatcu je bil v starih časih ta običaj malo znan.

TRIKRALJEVSKI KOLEDNIKI (6. prosinec):

Že na predvečer sv. treh kraljev so srečo želeli trikraljevski koledniki, ki so ta večer hodili od hiše do hiše z veliko zvezdo, pritrjeno na palici. To naj bi bila zvezda, ki je prave svete tri kralje pripeljala v Betlehem. Koledovali so ponavadi trije fantje, podobni sv. trem kraljem (Gašper, Miha, Boltežar).

Na Krasu in okolici Trsta in Gorice so na predvečer sv. treh kraljev koledovali fantje od hiše do hiše in ob tem glasno zvonili z zvoncem -» klimpancem«.

Naslednje jutro so vlogo kolednikov prevzeli otroci in pesem večernih, odraslih kolednikov, ki se je začela z Dober večer...spremenili v Dobro jutro...

MAKSIM GASPARI IN KOLEDNIKI

V času božičnih in novoletnih praznikov si pogosto pošiljamo voščilnice. Tudi letos so jih na našo šolo poslali kar precej. Ko smo jih prebirale, nam je prišla pod roko tudi voščilnica s koledniškim motivom. Mentorica nam je povedala, da je ta motiv naslikal znan slovenski slikar Maksim Gaspari. Zato smo se odločile, da poiščemo kakšen zanimiv podatek o kolednikih tudi v knjigi z njegovim življenjepisom. Sicer smo imele malo upanja, da bi v knjigi o življenjepisju slikarja dobile kakšen podatek tudi o tem, bile pa smo prijetno

presenečene, ko smo prebrale: ».../Leta 1920 je nastala podoba Koledniki (kombinirana tehnika), delo, ki ga je reproducirala Umetniška propaganda v Ljubljani in ga v stoterih izvodih razprodala širom po slovenski zemlji. Snov je vzeta iz ljudskega običaja. Nekoč so od treh kraljev pa do pusta hodile po vaseh skupine domačih muzikantov in igrale ljudem za razna darila./...«¹⁰

Slika 1: »Koledniki«¹¹

¹⁰ MIKUŽ Stane. Maksim Gaspari. Ljubljana, Mladinska knjiga: 1977. str: 49

¹¹ Avtor te slike ni naslovil sam, za lažjo interpretacijo smo jo sami naslovili Koledniki.

Dr. Stane Mikuž, ki je monografijo napisal, je sliko (Slika 1) opisal z naslednjimi besedami: ».../Trije možje, godci v spremstvu psa, gazijo za vasjo s težkimi koraki na novo zapadli sneg, ki se v debelih kosmih usipa z neba. Pust, turoben dan je in tri bitja so zatopljena vsak v svoj lastni svet in se skoraj samogibno pomikajo mimo gledalca. Vsak zase nekaj premišljuje, družijo jih le skupna usoda muzikantov – kolednikov. Vsi so značilni Gasparijevi otroci: s pozibavajočo se hojo, neokretnostjo, s polhovkami in običajnimi rekviziti./...«¹²

Slika 2: Koledniki

Slika 3: Tepežkanje

O teh dveh slikah (KOLEDNIKI – 1945 in TEPEŽKANJE – 1948) žal v monografiji ni bilo nobene natančnejše informacije, razen letnice izdelave.

¹² MIKUŽ Stane. Maksim Gaspari. Ljubljana, Mladinska knjiga: 1977. str: 49

RAZISKOVALNI DEL

NAŠA HIPOTEZA

Ko smo koledovanje spoznale preko že zapisane literature, smo se odločile, da bomo poznavanje te šege preverile tudi med učenci. Izbrale smo dve šoli ter rezultate med seboj primerjale. V anketi smo zastavile naslednja vprašanja:

1. ALI STE ŽE KDAJ SLIŠALI ZA BESEDO KOLEDNIKI?

DA

NE

2. KDO ALI KAJ SO PO TVOJE KOLEDNIKI? OBKROŽI ČRKO PRED OPISOM!

- a) Kraj na Gorenjskem, kjer se veliko prebivalcev ukvarja z domačo obrtjo.
- b) Stavba, v kateri so v starih časih shranjevali poljske pridelke.
- c) Ljudje, ki so okoli novega leta hodili od hiše do hiše in voščili s petjem in govorjenjem.

3. KAJ JE BIL GLAVNI NAMEN KOLEDNIKOV? NAPIŠI SVOJE MNENJE!

- _____

- _____

- _____

Za šolo, kjer smo izvedle priloženo anketo, smo izbrale OŠ »8 talcev« Logatec (torej našo matično šolo) in OŠ Antona Martina Slomška Vrhnika. Anketo smo izvedle v tretjem razredu osemletke in osmem razredu devetletke.

Predvidevale smo, da bodo učenci OŠ »8 talcev« Logatec na prvo vprašanje odgovorili zelo pogosto pritrdilno, torej da to besedo poznajo. O tej šegi so se učenci cele šole v mesecu decembru 2004, ob izvedbi projekta o kolednikih, pogosto pogovarjali pri različnih predmetih pouka. Tudi opis kolednikov tem učencem ne bi smel delati posebnih težav, zato smo predvidevale, da bo velika večina učencev obeh razredov obkrožila pravilni odgovor (odgovor C). Pri prostem opisu kolednikov smo bile skoraj prepričane, da napačnih odgovorov ne bo ali pa bodo zelo redki.

Ker na OŠ Antona Martina Slomška Vrhnika projekta o kolednikih niso imeli, smo pričakovale na prvo vprašanje veliko več napačnih odgovorov kot na OŠ »8 talcev« Logatec. Tudi pri izbiri pravilnega opisa kolednikov (odgovor na drugo vprašanje) smo predvidevale, da se bo pravilen odgovor pojavil bolj poredko kot pri učencih OŠ »8 talcev« Logatec. Pri prostem opisu kolednikov (tretje vprašanje) smo bile mnenja, da bodo opisi zelo vezani na obkrožene odgovore pri drugem vprašanju. Dani možni opisi v drugem vprašanju bi lahko precej vplivali na lasten opis, kakšen naj bi bil namen kolednikov.

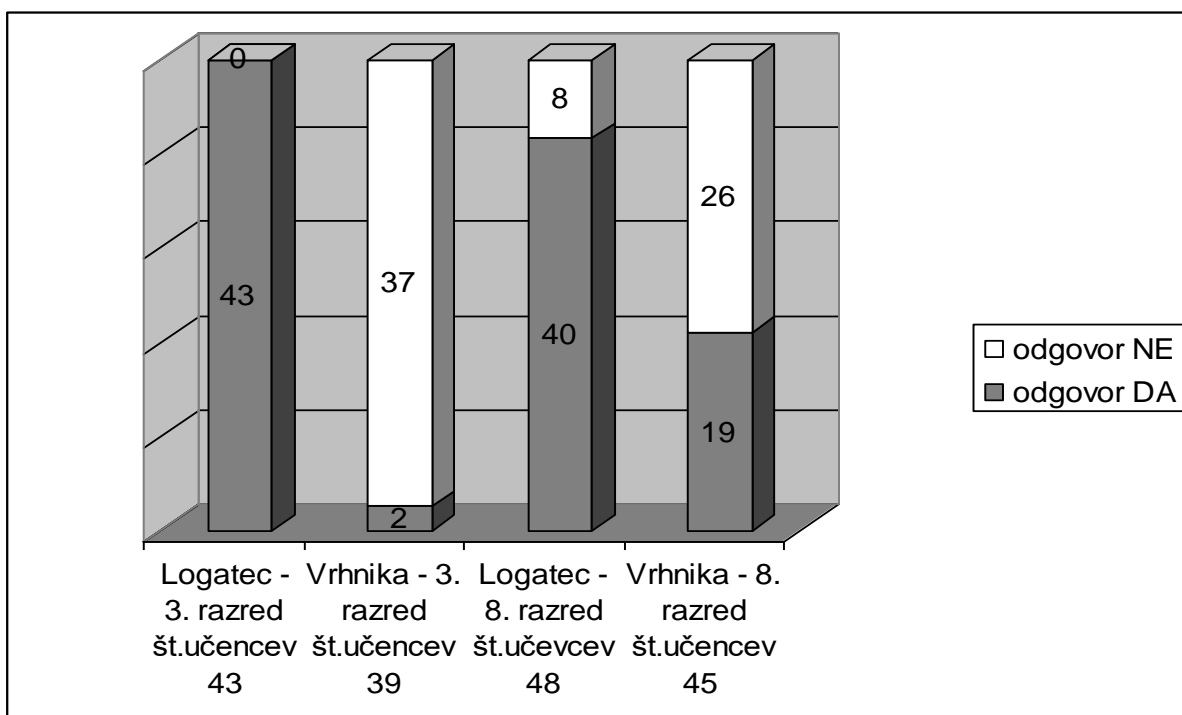
ANALIZA ANKETE

1. ALI STE ŽE KDAJ SLIŠALI ZA BESEDO KOLEDNIKI?

DA

NE

Iz priložene tabele je razvidno, da so bila naša pričakovanja resnična. Vidimo lahko, da so učenci logaške osnovne šole skoraj v celoti odgovorili, da besedo koledniki poznajo, vrhniški učenci pa pri tem niso bili tako prepričljivi. (graf 1)

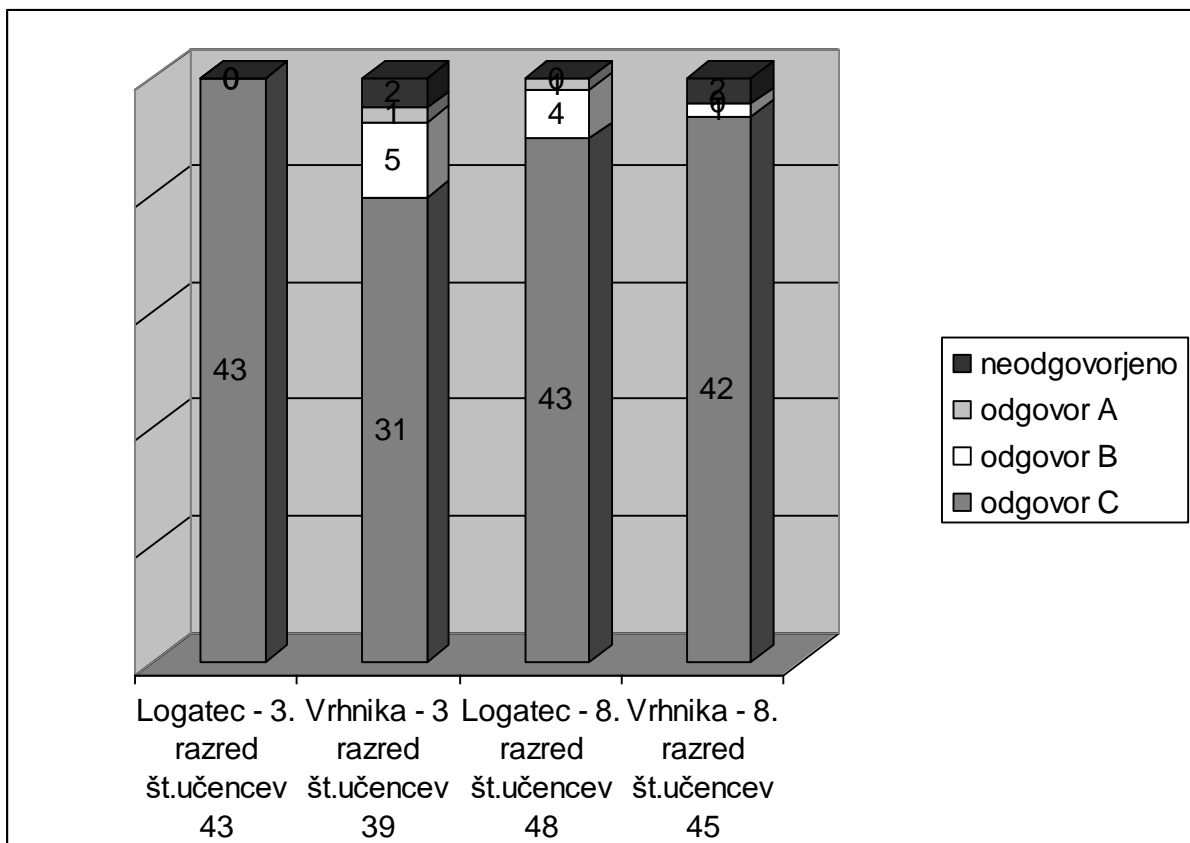

Graf 1: Odgovori na vprašanje 1

2. KDO ALI KAJ SO PO TVOJE KOLEDNIKI? OBKROŽI ČRKO PRED OPISOM!

- Kraj na Gorenjskem, kjer se veliko prebivalcev ukvarja z domačo obrtjo.
- Stavba, v kateri so v starih časih shranjevali poljske pridelke.
- Ljudje, ki so okoli novega leta hodili od hiše do hiše in voščili s petjem in govorjenjem.

Na drugo vprašanje so učenci OŠ »8 talcev« Logatec skoraj v celoti odgovorili pravilno. Še posebej so se izkazali tretješolci. Vsi učenci so namreč obkrožili pravilen odgovor (odgovor C). nekoliko slabše so se izkazali osmošolci, kjer so bili štirje odgovori nepravilni, en učenec pa na to vprašanje ni odgovoril. (graf 2)

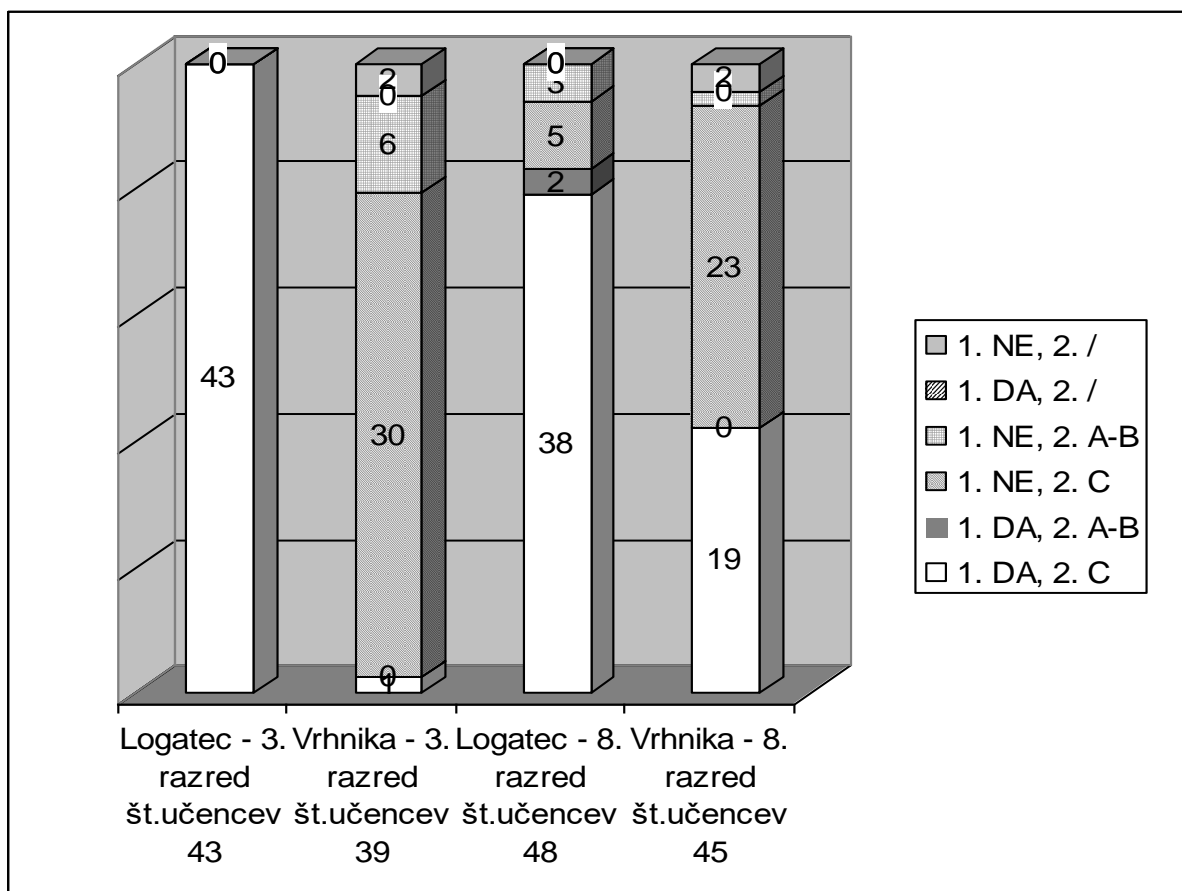
Graf 2: Odgovori na vprašanje 2

Ob prebiranju in štetju odgovorov smo ugotovile še nekaj nenavadnega. Kar nekaj učencev (predvsem vrhniških) je na prvo vprašanje odgovorilo pritrdilno (torej pravilno), pri drugem vprašanju pa so obkrožili napačen odgovor. Tabela rezultatov je zelo zanimiva. (tabela 3)

kraj razred	Logatec 8. razred	Vrhnika 8. razred	Logatec 3. razred	Vrhnika 3. razred
1. DA, 2. C	38	19	43	1
1. DA, 2. A-B	2	0	0	0
1. NE, 2. C	5	23	0	30
1. NE, 2. A-B	3	1	0	6
1. DA, 2. /	0	0	0	0
1. NE, 2. /	0	2	0	2

Tabela 3: Kombinacija odgovorov na vprašanji 1 in 2.

Vidimo lahko, da so logaški učenci bolj pogosto pravilno odgovorili na obe vprašanji, vrhniški učenci pa so kljub nepravilnemu prvemu odgovoru na drugo vprašanje odgovorili pravilno. Ostalih povezav je številčno nekoliko manj. Verjetno si lahko del odgovorov razlagamo tudi z naključjem. Učenec, ki pravih odgovorov ni poznal, je obkrožil naključen odgovor, ne da bi znal nanj res pravilno odgovoriti. (graf 4)

Graf 4: Kombinacija odgovorov na vprašanji 1 in 2.

Zadnje vprašanje je bilo namenjeno prosti, individualni razlagi, kaj si anketiranci predstavljajo kot glavni namen kolednikov. Tudi tu so se pokazale razlike med obema šolama, izkazalo pa se je, da v logaški šoli ni bilo skoraj nobenega napačnega odgovora. Navajamo nekaj najpogostejših opisov.

OŠ » 8 talcev« Logatec:

3. razred: Koledniki so:

- prišli voščit novo leto
- prijazni ljudje
- prepevali in prosili za denar ter hrano
- imeli stara glasbila
- hodili zato, da so zaslužili denar
- razveseljevali domove
- peli novoletne pesmi
- nosili klobase
- peli za dobro letino
- želeli hiši srečo

8. razred: Koledniki so:

- peli za srečo v prihodnjem letu
- peli zato, do bi ohranili stare običaje
- dobili denar
- ljudem polepšali dan
- dobili klobase
- se med prazniki družili
- si popestrili dolge ure
- hodili od hiše do hiše in peli

Tudi na vrhniški osnovni šoli je veliko učencev, ki so poznali besedo kolednik, opisalo pravi pomen, vendar tudi s svojimi besedami. Nekaj najpogostejših opisov:

3. razred: Koledniki so:

- osrečevali druge ljudi
- okoli novega leta hodili po hišah zato, da so dobili denar
- okoli novega leta hodili od hiše do hiše in voščili ljudem
- presenetili ljudi
- bili prijazni ljudje

8. razred: Koledniki so:

- lepo peli
- spravljali ljudi v dobro voljo
- razveseljevali domače
- s koledovanjem »prišli« do denarja
- voščili novo leto
- prenašali stare običaje
- so razveseljevali in polepšali praznike
- se zabavali
- sporočali, da je novo leto
- zaželeli zdravja
- zaželeli, da bi bilo prihodnje leto boljše

Med pravilnimi opisi obeh šol pa smo našle tudi nekaj nepravilnih, a zelo duhovitih odgovorov. Zaradi zanimivosti in pestre domišljije učencev jih nekaj navajamo.

Zanimivi, a napačni opisi:

Koledniki pridejo povedat, da je prišla zima.

Koledniki so ljudje, ki pobirajo poljske pridelke.

Koledniki so ljudje, ki znajo govoriti veliko tujih jezikov.

Koledniki pridejo razbijat.

Koledniki se veliko ukvarjajo z delom.

Koledniki so stavba, ki je bila namenjena upokojujencem.

To so ljudje, ki se ukvarjajo s koledarji.

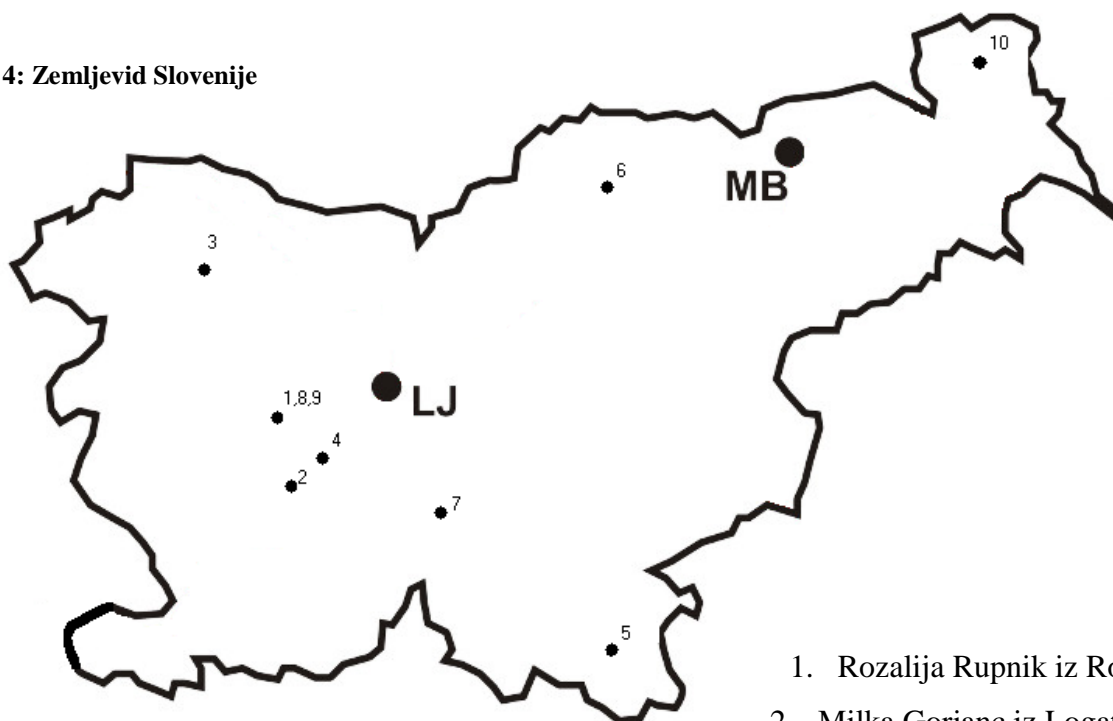
UGOTOVITVE

Glede na anketo torej lahko sklepamo, da je naša hipoteza pravilna, saj učenci OŠ »8 talcev« kolednike precej dobro poznajo, učenci OŠ Antona Martina Slomška Vrhnika pa manj. Ti še posebej niso bili prepričljivi pri svojih odgovorih, saj je manjše število učencev na vsa vprašanja odgovorila pravilno. Menimo, da smo dosegle take rezultate tudi zato, ker je bil na naši šoli izveden projekt o kolednikih. Torej je naša mentorica Marija Istenič s tem dosegla cilj, da učenci bolj poznajo staro šego koledovanje.

POVEDALI SO NAM...

V okviru projekta o kolednikih na Slovenskem so učenci med drugim dobili nalogo, da svoje sorodnike, znance in sosede vprašajo, ali poznajo to šego in o tem tudi kaj napišejo. Poleg tega smo obiskale tudi Dom starejših občanov Logatec in Dom Marije in Marte, kjer smo ob prijetnem klepetu spoznale to šego tudi v pogovoru. Naši sogovorniki so koledovanje doživljali vsak po svoje, v različnem okolju in na različnih področjih Slovenije. Zato smo priložile tudi zemljevid Slovenije, kjer so označeni kraji bivanja sogovornikov v času, ko so se srečevali s koledovanjem.

Slika 4: Zemljevid Slovenije

1. Rozalija Rupnik iz Rovt
2. Milka Gorjanc iz Logatca
3. Gospa Jerman z Gorenjske
4. Ana Podobnik z Zaplane
5. Milek Alojz iz Bele Krajine
6. Peter Verdinek s Koroške
7. Jože Šuštaršič z Rakitne
8. Tone Mihevc iz Logatca
9. Viktor Arhar iz Logatca
10. Frida Tegelj z Goričkega

V nadaljevanju smo uvrstile tudi nekaj zapisov učencev s terena. Ti so objavljeni tudi v interni publikaciji Veselje vam darujemo, veselje vam pošiljamo na sveto mlado leto, izdani na OŠ »8 talcev« Logatec, v marcu 2005, kjer je podrobno opisan ves projekt, izveden v decembru 2004. Iz te publikacije so članki od številke ena do deset.

1.

Koledovanje je zelo star običaj. Po pripovedovanju mojega dedka se je dogajalo takole: » Za miklavža sva z bratom dobila »prtovski« koš, ki nama ga je naredil stric. S košem sva se odpravila k sorodnikom in prijaznim znancem. Brat je imel na glavi star očetov klobuk, tako da ga nisi prepoznal. Meni pa so dali »kamižolo« (staro jakno). Ustavljala sva se pri hišah, govorila prošnje in moledovala za darove. Prošnje so bile hudomušne, prijazne in so obljubljale vse dobro. Prošenj se žal ne spomnim več. Včasih so tudi malo zagrozile, vendar so to v pesmi povedale pristrčno in bolj za šalo. Stanovalci so nama podarjali suhe hruške, jabolka, včasih denar, redkost pa je bila klobasa. Zvečer sva se z bratom pod težo dobrot vračala domov, kjer smo jih prav kmalu z lahkoto vsi pojedli. Bilo je prijetno, dosti smeha in še dolgo sva se z bratom pogovarjala o tem, kar sva tisti dan doživela.«

Sara IDZIG, 7.a

2.

Koledniki so bili ljudje, otroci, ki so pred desetletji prosjačili za darove. Če jim kdo ni hotel dati ničesar, potem so zakleli njegovo hišo, družino ali kaj drugega. H kolednikom se je lahko priključil vsak. Po končanem koledovanju so koledniki priredili zaključek, vendar samo za tiste, ki so hodili od hiše do hiše. Včasih se je celo vnel prepir, ker se niso mogli zediniti, kakšen delež dobi vsak. V vsaki vasi je bila le ena skupina, ki pa je šla do vsake hiše. Koledniki so najraje dobivali jajca, klobase ali kaj podobnega. Po drugi svetovni vojni je bilo koledovanje prepovedano in morda je to razlog, da je zamrlo.

O koledovanju mi je pripovedoval dedek, ki je doma iz Logatca.

Žiga KARAČIĆ, 7.a

3.

Babi Frida, ki je doma na Goričkem, mi je o kolednikih povedala tole:

»V tistih časih, ko sem bila jaz majhna, so hodili po trije koledniki skupaj in zraven prepevali. To se je dogajalo pred svetimi tremi kralji (6. januar) in na svečnico (2. februar). Za vsak praznik je bila druga pesem, ki je bila prazniku primerna. Jaz nisem nikoli koledovala, ker me je bilo sram. Pa tudi lepega glasu nisem imela. Ljudje so namreč rajši darovali tistim, ki so lepše prepevali, ker so jih rajši poslušali. Oblečeni so bili v navadna oblačila.«

Babi Frida pa je rada pripovedovala, kako je koledoval njen oče, ki je bil pri sorodnikih na Gorenjskem. Tam se je srečal s pravimi koledniki. Prišli so k hiši. Bili so lepo oblečeni in okrašeni s »pankeljci« - raznobarnimi trakovi. Imeli so harmoniko in pokrovke od loncev, da se jih je slišalo že od daleč. Šli so v vrsti eden za drugim. Na hrbtu je eden nosil košaro, v katero so zlagali klobase, razne kruhke, pogače in tudi kakšno kračo. Za jajca so imeli poseben koš, da se ne bi razbila. Pri vsaki hiši so zaigrali in počakali, da se je na vratih prikazal gospodar. Ta je starejšim dal pijačo. Za njim je prišla še gospodinja s peharjem (to je manjša pletena posoda) v roki. V njem je bilo nekaj pečenega – kruh, potica ali manjši koščki mesa. V peharju ni smelo manjkati jajc. Pri bogatih kmetih so dobili več, saj se je vedelo, da koledujejo bolj revni bajtarji. To so bili ljudje, ki so imeli skromno hišo in bolj malo zemlje. Po končanem koledovanju so si koledniki razdelili dobrote. Tako so se zopet enkrat do sitega najedli.

Mi otroci smo očeta poslušali, kot da je to vse pravljica.

Aleksandra TEGELJ, 5.c

4.

Stara mama, ki je doma iz Logatca, se tega običaja ne spominja, ata, ki prihaja iz Bele krajine, pa mi je povedal:

»Ta običaj poznam, sam pa nikoli nisem koledoval. Pri nas v majhni vasici se je na koledovanje odpravilo pet oseb: en otrok, dve dekleti in dva fanta. Vasica je bila tako majhna, da so v enem dnevu obiskali vse hiše. Peli so, igrali na tamburice, lončeni bas in značilno piščalko. Otrok je pri vsaki hiši povedal spremno besedo, nato pa so kakšen verz ali pesem povedali še ostali koledniki. Na vratih obiskane hiše so dobili kakšen dinar ali skromno darilce. V pesmi so želeli srečo, zdravje, dober pridelek, zdravje živini, ... tako je bilo nekdaj, sedaj pa je koledovanje tudi tam že izumrlo.«

Dedi s Koroške se tega običaja spominja takole:

»Ta običaj poznam. Vsako drugo leto sem bil tudi sam kolednik. Takrat so bili koledniki tisti, ki so imeli sodo število let. Peli smo značilne novoletne pesmi. Včasih smo zaigrali kakšno kratko igrico, ki smo si jo sami izmislili. Petje smo spremljali z orglicami, lončenim basom in kamenčki. Najmlajši je moral trkati na vrata. Vsak je nosil tudi svoj cekar in vanj spravljali darove, ki so jih dajale gospodinje: jajca, sir, mleko, kruh, štruklje, sadje, ...« na koncu pa je z žalostjo povedal, da je tudi tam na žalost koledovanje že izumrlo.

Neža VERDINEK, 5.c

5.

O koledovanju mi je pripovedoval gospod Jože Šuštaršič, ki sem ga obiskala v Domu za ostarele v Logatcu. Gospod Šuštaršič je doma z Rakitne.

Ponavadi so koledovali trije fantje, oblečeni v svete tri kralje. Oblečeni so bili v obleke ali pa zaviti v rjuhe. V nekaterih krajih pa so koledovali preko cerkve. Cerkev je povabila otroke iz dokaj revnih družin, da so se zbrali in hodili od hiše do hiše ter zbirali darove. Dobivali pa so tudi denar, ki so ga razdelili med revne družine. Med koledniki niso bili zaželeni otroci iz bogatih družin. Če pa so kljub temu želeli koledovati, so jih odgnali. Šli so po vseh hišah. Če jim v kakšni hiši darov niso dali, so tisto hišo drugo leto obhodili. Koledovati so začeli na prvi dan po svetem Štefanu (26.12.) in koledovali vse do 6.1. Takrat je bila zabava. Ko so koledniki prišli v hišo, so najprej voščili, napovedali dobro letino in obvarovali hišo pred nesrečo. V zameno so dobili darove. Družina se je odločila, ali so kolednike povabili v hišo ali pa so morali počakati zunaj. Hodili so predvsem podnevi, zgodilo pa se je, da so koledovali tudi ponoči. Takrat so imeli s seboj bakle. Koledovanje je bilo prostovoljno, za otroke zelo veselo. Veselili so se predvsem tega, da so dobili darove. Gospod Jože je omenil tudi tepežni dan (28.12). To je bil običaj, ko so otroci topli s šibami gospodinjo po hiši in zraven izrekli besede: »Rešite se, rešite se, danes je tepežni dan!« Ali pa : »Rešite se, kdor se more!«

Nika GROM, 7.a

6.

V mesecu decembru smo obiskali Dom za ostarele v Logatcu. Prisluhnilo smo starim ljudem, kako se oni spominjajo mladih let in koledovanja.

Koledovanje je bilo povezano s cerkvijo. Ta je pomagala, da je nudila zadovoljstvo starim in revnim ljudem. Koledovali so predvsem revni, korajžni fantje, stari od 13 do 15 let. Oblečeni so bili v rjuhe ali druge cunje, ponekod pa so se našle tudi posebne obleke, narejene prav za ta namen. Otroci, ki so koledovali, si nikoli niso zakrivali obraza, le namazali so se z belo, črno in rumeno barvo. Te barve so pomenile različne narode. Z besedami gospoda Jožeta: »Bog ne daj, da bi koga nadlegoval,« kot so govorili njegovi starši, smo izvedeli, da on ni koledoval, zelo rad pa je v svojo hišo sprejemal kolednike in jih obdaroval. Koledniki so po hišah hodili od 26. decembra do 6. januarja. Po hišah so hodili predvsem zvečer, ko so bili ljudje doma, da so jim lahko voščili vesele praznike in srečno novo leto. Koledniki so pred vrati voščili, če pa so jih domačini povabili naprej, so povedali tudi ostalo, kar so imeli pripravljeno. Pesmi, ki so jih prepevali, so bile predvsem božične. Ker so otroci pričakovali darila, so s seboj nosili koše ali razne torbe. Dobivali so predvsem kolačke, žganje, suhe hruške, orehe, potico, pa tudi denar, ki so ga dajali predvsem bogati. Obiskovali so tiste, ki so jih poznali. Koledniki so darila na koncu pošteno razdelili med seboj. Če ljudje niso nič darovali, so jih drugo leto obšli in jim voščili nesrečo.

Erna REDŽEPOVIČ, 7.a

7.

Obiskali smo Dom za ostarele v Grampovčniku, kjer se nas je zbralo nekaj mladih in nekaj starejših. Posedli smo se v krogu in poklepetali o koledovanju in kolednikih. Bilo je zanimivo. Povedali so nam veliko: vsak po svoje in na svoj način. Izvedela sem, da je bila Ljubljana pomembna za koledovanje. Koledniki, to so bili otroci revnejših družin, so hodili od gostišča do družin. Ko so prišli do hiše, so zunaj zapeli in sprejeli darilo. Za darove so dobili potico, suhe hruške, orehe, slive in obvezno klobase. Premožni so dajali tudi denar. Starši so pogosto govorili: »Škoda, da novo leto ni trikrat, da bi otroci večkrat prinesli denar.« Po končanem koledovanju so se koledniki zbrali, naredili svojo zabavo in se z darovi pogostili.

Koledovanje je bilo znak prijaznosti med ljudmi. Koledovali so bolj proti večeru, ko so bili ljudje doma. Nekatere družine so se kolednikov veselile, nekatere pa ne. Lahko so jih tudi odklonili. Če se je to zgodilo, so naslednje leto koledniki hišo spustili in tako se je videlo, da jim darov niso dali. To pa je bila velika sramota.

Sara IDZIG, 7.a

8.

Koledovali so predvsem korajžni fantje, stari od 10 do 13 let. Bili so trije. Na južnem Koroškem jih je bilo lahko tudi več. Bili so lepo oblečeni, s krono na glavi in niso imeli zakritega obraza. Za oblačila so imeli rjuhe ali pa obleke. Razlikovali so se po kronah. Od 26. decembra so se fantje zbirali in voščili novo leto. Voščili so na pragu. V hišo jih je povabil oče, matere pa so pekle hlebčke in natočile vinca. Zelo so bili veseli. Če jih niso sprejeli, potem jim drugo leto niso prišli voščiti. Koledniki so bili v hiši toliko časa, da so voščili tudi za dobro letino in zdravje živine. Ponavadi so peli božične pesmi. Te so krožile po vaseh in se s tem ohranjale.

V mestih (Ljubljani) so koledovali od gostišča do gostišča, na deželi pa od hiše do hiše. Cerkev je pogosto pomagala pri koledovanju predvsem revnim, da so za svoje obhode dobili darove.

V Beli krajini so imeli košare, v katere so dajali klobase, potico, orehe, suhe hruške. Po končanem koledovanju so se vsi zbrali in se z darovi pogostili.

Sanela ŠUPKOVIČ, 7.a

9.

Koledovat so hodili predvsem fantje. Bili so trije in so predstavljali tri kralje. Imeli so lepa oblačila. Namazali so si tudi obraze: eden je bil bele barve, eden črne in eden rumene. Nekateri so peli, drugi pa so bili nosači. Zapeli so eno do dve pesmi o treh kraljih ali o božiču. Po vaseh so krožile različne pesmi. Pogosto so bili to revni otroci, bogati niso bili zaželeni. Hodili so voščiti novo leto in gospodar naj bi jih povabil v hišo, gospodinje pa so spekle za njih kolačke. Kolednikom so dali tudi piti. Vse to se je dogajalo proti večeru. Koledovanje je bilo prostovoljno, pri njem pa je bil vpleten tudi humor. Koledniki so prišli samo tja, kjer so ljudi poznali. Ljudje so jih lahko tudi zavrnil, a pogosto so bili lepo sprejeti. Veseli so jih bili tudi otroci. Vedno so jim tudi kaj darovali. Če jim niso, so se naslednje leto taki hiši izognili in to je bilo za hišo velika sramota. Darovali so jim pijačo, klobase, hlebčke, potico, suho sadje in denar. Te darove so nato skupaj použili. Za koledovanje so imeli tudi nekaj pogostih pripomočkov: laterna (za večerno koledovanje), krone, palice in bariglico – posodo za vino.

28. decembra je bil tepežni dan. Otroci so topli odrasle. Zelo redko so hodili v hiše, ostali so na pragu. Udarili so gospodarja in gospodinjo po zadnji plati, zraven pa so govorili oziroma prepevali: »Rešite se , rešite, danes je tepežni dan!«

Koledovanje je bilo v vsakem kraju malo drugačno.

Ina PUNTAR, 7.a

10.

Rozalija Rupnik iz Rovt nam je povedala, da so koledovali moški, stari od 30 do 40 let. V hišah, kjer so se ustavili, so jim postregli s klobaso in kruhom. Bili so trije do štirje. Koledovali pa so od novega leta pa nekje do svetih treh kraljev.

Minka Gorjanc iz Logatca se spomni, da so koledniki koledovali že pred novim letom. Pri posamezni hiši so se zadržali tudi celo uro, včasih pa tudi več. Koledniki so peli, igrali na harmoniko, se pogovarjali z gostitelji in jedli.

Z Gorenjske prihaja gospa Jerman, ki je povedala, da so tudi tam koledovali okoli novega leta. Poleg ostalih, že naštetih dobrot, ki so jih darovali kolednikom, so jim darovali tudi denar. Koledovali so tudi otroci, ki so bili bolj revni. S tem so zaslužili vsaj malo denarja. Gostitelji so s koledniki tudi kartali in si s tem preganjali dolgčas.

V Zaplani so kolednikom ponudili klobase in žganje (odraslim), orehe, otrokom pa tudi igrače. Te darove so jim poklanjali sami predvsem zaradi hvaležnosti. Na koledovanje so hodili moški, ženske pa so pripravile gostijo. Ko so koledniki prišli, so se pogovarjali in peli z gostitelji. Te zanimivosti nam je povedala Ana Podobnik.

S starejšimi ljudmi smo se pogovarjali:

Klara MENART, Diana RUPNIK, Tim ŠFILIGOJ in Urban RUPNIK iz 7.b

NEKOČ IN DANES

Ob branju zapisov učencev, ki so jih napisali po opravljenih razgovorih, smo ugotovile, da se ponekod v šegi javljajo tudi različice, ki v literaturi niso omenjene. Poleg tega smo nekoliko pogrešale tudi zanimivosti posameznih pokrajin, ki so v knjigah opisane, sogovorniki pa jih zapisovalcem niso omenili. Razlogov za to je verjetno kar nekaj, nam so se najbolj verjetni zdeli naslednji:

➤ **Možni razlogi, zakaj nekatere zanimivosti niso omenjene:**

1. Šega se je v zadnjih desetletjih zaradi preseljevanja prebivalcev iz kraja v kraj močno »premešala«, zato so se posamezne značilnosti porazgubile oz. prilagodile novo nastali družinski situaciji.
2. Zaradi pomanjkanja časa so se oblike, dejavnosti skrajšale na najpomembnejše vsebine. Pri tem vsekakor najprej izpadejo malenkosti in detajli.
3. Pozabljanje starejših, ki v tej dejavnosti niso sodelovali, ampak so bili le opazovalci.
4. Nezainteresiranost družbe za ohranjanje starih šeg.

➤ **Možni razlogi, zakaj se ponekod pojavljajo nove vsebine šege:**

1. Napredek, ki ga je prinesel čas.
2. Vpliv zgodovine (npr. prepoved koledovanja po drugi svetovni vojni).
3. Drugi dogodki (npr. vojne, izseljevanje, poroke, vpliv medijev – časopis, TV, radio...).
4. Različni tipi naselij in številčno povečanje le-teh.
5. Številčnost družine in nove oblike družin (npr. stari starši ne živijo več pri otrocih).
6. Navdušenost posameznikov in interes za ohranjanje slovenske tradicije.
7. Namen oz. cilj koledovanja (ali zaradi druženja, srečevanja, zabave ali zaradi preživetja - darov).
8. Prenašanja družinske tradicije (če je bil oče kolednik, naj bo tudi sin).

Spremembe, ki smo jih opazile se nanašajo tako na samo vsebino kot tudi na potek koledovanja in razne pripomočke, ki so jih koledniki pri tem uporabljali.

Starejši, s katerimi smo se pogovarjali o koledovanju, so med ostalim o tej šegi povedali tudi naslednje zanimivosti, ki jih v literaturi nismo zasledile:

- ♪ Koledniki so ob obisku tudi kartali.
- ♪ Pogosto so zaigrali celo igrico z neko smiselno vsebino.
- ♪ Poleg pogostih glasbil, ki so omenjena tudi v literaturi, so koledniki igrali tudi na kamenčke in pokrovke.
- ♪ Koledniki nosijo ponekod vsak svoj cekar, ponekod »prtovski« koš, nekje košaro. Ponekod imajo tudi posodo za vino – bariglico.
- ♪ Okrašeni so bili s »pankeljci«.
- ♪ Imeli so laterno za razsvetljevanje.
- ♪ Koledovali so moški, ženske so pripravile gostijo.
- ♪ Vedno pet oseb (1 otrok, ki je povedal uvodno besedilo, dve dekleti in dva fanta).
- ♪ Koledovali so lahko vsi, ki so želeli.
- ♪ Vsaka vas je imela svojo skupino kolednikov (ena skupina za eno vas).
- ♪ V mestih so koledniki obiskovali tudi gostišča.
- ♪ Vedno so peli zunaj, pred vrati, kjer so tudi dobili darove.
- ♪ Imeli so namazane obraze (z belo, rumeno in črno barvo).
- ♪ Vedno je bil vpleten humor.
- ♪ Obiskovali so samo hiše, ki so jih poznali.

Kot je opazno, so spremembe prisotne. Ponekod so zelo očitne, ponekod so se zaradi novega načina življenja prilagodile novostim. Vsekakor pa je šega koledovanje kljub prepovedi po drugi svetovni vojni ostala živa na podeželju in se je ohranjala času primerno. Tudi naši šolski koledniki, ki se šego trudijo ohraniti, imajo v svoji dejavnosti veliko novosti. Ugotovile smo, da je koledovanje »živa« šega, kar pomeni, da se pogosto zaradi različnih dejavnikov spreminja v podrobnostih. Osnovni namen pa ostaja isti: voščilo različnih praznikov s primernimi pesmimi in dejavnostmi.

ZAKLJUČEK

Tema o kolednikih mi je bila všeč, predvsem zato, ker o njih nisem vedela veliko. Ob raziskovanju sem izvedela veliko pomembnih podatkov, ki jih prej nisem vedela. Ker smo raziskovale postopoma, smo se odločile, da se bomo dobivale na sestankih vsak teden sproti. Zaradi utrujenosti so mi bili ponavadi predolgi. Ampak kljub temu se je včasih zgodilo, da so bili zabavni in zanimivi. Najbolj všeč mi je bilo, ko smo preverjale rezultate ankete in ko smo brskale po leksikonih in slovarjih ter hotele raziskati, ali je koledovanje šega običaj ali navada. Všeč mi je bilo tudi to, da nas je podpirala in spodbujala učiteljica glasbene vzgoje Marinka Istenič in nam pri raziskovanju tudi pomagala. Spoznala sem, da vse to nisem delala le za neko določeno korist (dobiček), kot sem mislila na začetku, ampak zase. Jaz sem namreč ena od treh učenk, ki sem imela možnost spoznati šego o koledovanju zaradi izdelovanja te raziskovalne naloge.

Klara

Vesela sem, da sem lahko sodelovala pri izdelavi raziskovalne naloge o kolednikih Veselje vam darujemo, veselje vam pošiljamo na sveto mlado leto. Hkrati sem izvedela tudi veliko novega. Včasih je bilo po napornem pouku res težko oditi še v delovno skupino in pripravljati material za nalogo. Zanimivo je bilo, ko smo pripravljale vprašanja za anketo in predvidevale kaj se bo zgodilo. Tudi pregledovanje rezultatov ankete in preštevanje glasov ter ugotavljanje razlik je bilo zabavno.

Veliko je bilo dela z zbiranjem podatkov iz knjig in spletnih strani, a smo se vseeno zabavale. Dobivale smo se vsak ponedeljek po končanem pouku in usklajevale dobljene podatke o koledovanju. K sodelovanju smo povabile našo učiteljico glasbene vzgoje gospo Marinko Istenič, ki nam je z veseljem priskočila na pomoč in nas vodila skozi izdelavo naloge. Vesela sem, da smo to raziskovalno nalogo uspešno končale in se udeležile predstavitve. Na to raziskovalno nalogo sem zelo ponosna.

Ina

O koledovanju sem spoznala zelo veliko in se tudi dosti naučila. Že od začetka me je ta tema zelo zanimala, zato sem se tudi pridružila skupini za izdelavo raziskovalne naloge. Srečevale smo se po pouku, kar mi včasih sicer ni ugajalo. Ure so mi tekle prav počasi in takrat bi najraje šla domov. Vseeno mi je bilo na teh srečanjih lepo, ker sem imela družbo in tudi smeha pogosto ni manjkalo. Nekatero teme so bile prav zanimive, kar je še dodatno popestrilo naša srečanja. Najbolj zanimivo je bilo takrat, ko smo pregledovale ankete. Nekateri odgovori so bili prav izvirni, duhoviti in tudi smešni. Večino dela smo naredile v šoli po pouku, marsikaj pa je bilo treba postoriti tudi doma. To mi je sicer vzelo večino mojega prostega časa, vendar sem se ob tem tolažila, da bo prej ali slej moj trud poplačan. Z mislimi na uspešno zaključeno raziskovalno nalogo sem zbrala še zadnje atome moči in le to uspešno pripeljala do konca. Delo pri raziskovalni nalogi o koledovanju mi bo za vedno ostalo v spominu kot prijetna izkušnja pri premagovanju vsakodnevnih šolskih izzivov.

Sara

Upamo, da smo s to raziskovalno nalogo vsaj malo prispevale k ohranitvi te lepe slovenske šege. Za konec pa še kratka koledniška pesem, ki jo pojejo prekmurski pesmarji, me pa smo jo uporabile kot naslov za našo raziskovalno nalogo:

Veselje vam darujemo,
veselje vam pošiljamo
na sveto mlado leto.

KAZALO SLIK

Slika 1: »Koledniki«	14 -
Slika 2: Koledniki	15 -
Slika 3: Tepežkanje.....	15 -
Slika 4: Zemljevid Slovenije.....	24 -

KAZALO TABEL IN GRAFOV

Graf 1: Odgovori na vprašanje 1	18 -
Graf 2: Odgovori na vprašanje 2	19 -
Tabela 3: Kombinacija odgovorov na vprašanji 1 in 2.	19 -
Graf 4: Kombinacija odgovorov na vprašanji 1 in 2.	20 -

LITERATURA

- GAŠPERŠIČ, Egi: PREČ JE ZDEJ TO STARO LETO,
Egidij Gašperšič Ljubljana: samozaložba – 1990.
- ISTENIČ, Marinka: VESELJE VAM DARUJEMO, VESELJE VAM POŠILJAMO NA
SVETO MLADO LETO, Logatec: OŠ »8 talcev« - 2005
- KUMER, Zmaga: PESMI IN ŠEGE MOJE DEŽELE,
Ljubljana:DZS – 1987.
- KUMER, Zmaga: MI SMO PRIŠLI NOCOJ K VAM...,
Ljubljana: ZALOŽBA KRES - 1995
- KUNAVER, Dušica: SLOVENSKE PESMI, ŠEGE IN PANJSKE KONČNICE,
Ljubljana: Dušica Kunaver - samozaložba.- 1990.
- KUNAVER, Dušica: ŠEGE IN PESMI POD LIPO DOMAČO,
Ljubljana: Dušica Kunaver - samozaložba.- 2003.
- KURENT, Niko: PRAZNIČNO LETO SLOVENCEV,
Ljubljana: DRUŽINA – 1989
- MALA splošna enciklopedija H-O,
Ljubljana: DZS – 1973
- MIKUŽ, Stane: MAKSIM GASPARI,
Ljubljana, Mladinska knjiga: 1977.
- PAVLIN, Darko: SLOVENSKO NARODNO IZROČILO,
Kranj: LEXIS - 1993
- RADEŠČEK, Rado: SLOVENSKE LJUDSKE VRAŽE,
Ljubljana: ČZP KMEČKI GLAS – 1988.
- RENČELJ, dr. Stanislav: KNJIGA O NOTRANJSKI KUHINJI IN DRUGIH REČEH,
Koper: LIBRIS 2003.
- SLOVENSKI etnološki leksikon,
Ljubljana: Mladinska knjiga, 2004.
- VELIKI splošni leksikon; v osmih knjigah.
Ljubljana: DZS, 1997.
- ZEMLJEVID Slovenije, spletna stran, dostopna na naslovu:
http://www.ltoprlekija.si/albumi/030/zemljevid_slovenije.jpg
(uporabljeno 3.5.2005)